Govor Reisul-uleme povodom 450. obljetnice KBM u Mostaru

Friday, 29 February 2008

Ideja islama je došla ovdje i odredila granicu koja nije kraj neèega, veæ poèetak onoga što ima razlog da postoji u vremenu i prostoru. Islam je ovdje donio kulturu kao "sveobuhvatni naèin života naroda"; kao "javni miraz kojeg pojedinac nasljeđuje od svoje grupe"; kao "naèin mišljenja, osjeæanja i vjerovanja"; kao "riznicu skupljenog znanja"; kao "zbir standardiziranih orijentacija za rješavanje problema"; kao "mehanizam za normaitivnu regulaciju ponašanja"; kao „naèela koja svaki èovjek treba da zna ili vjeruje kako bi radio na naèin koji je prihvatljiv za njegovu zajednicu".

Međaš te kulture bila je i ostala medresa. Ta èinjenica je navela Maqdisija na ideju o predmedresanskoj i postmedresanskoj periodizaciji povijesti odgojno-obrazovnih institucija u islamu. Predmedresanske institucije su mekteb, džamija i mesdžid. Mektebi su podizani širom svijeta, ukljuèujuæi Španiju i Siciliju. Putopisac Ibn Hauqal (umro 367/977.) navodi da je Palermo svojevremenom imao 300 mekteba. Iako joj je primarni cilj ibadet (namaz), u džamiji su se izuèavale pored vjerskih i humanistièke znanosti. U mesdžidu, koji je manji od džamije, od vajkada se izuèavala gramatika, leksigografija, poezija, historija, geneologija i druge humanistièke nauke. Iako su predmedresanske institucije - mekteb, džamija i mesdžid - zadržale važnu mjesto u razvijanju opæe kulture islama, institucija medrese je vremenom preuzela glavnu ulogu u institucionalizaciji islamskog uèenja. Medresa postaje naroèito važna u trenutku kad se pojavila potreba za kodizacijom islamske ortodoksije. No, da bi se to ostvarilo potrebno je bilo ustanoviti vakuf za medresu, koji je održavao rad medrese, ali i davao pravo vakifu da definira medresanski program. To je upravo uèinio Nizam el-Mulk (umro 485/1092.), koji je poznat ne samo kao premijer seldžuèkog sultana, veæ i kao utemeljitelj Nizamijje medrese, gdje je predavao glasoviti el-Ghazalija (umro 505/1111.). Dakle, Nizamijja medresa u Bagdadu iz jedanaestog stoljeæa postala je obrazac za medrese širom svijeta, pa tako i za naše medrese, u kojima se oblikovala naša bošnjaèka kultura, kao „sveobuhvatni naèin života našeg naroda".Treæi elemenat u strukturi institucionalnog uèenja islama je biblioteka, koja je također dio stipulacija medresanske vakufname. Tako vakuf, medresa i mekteba (biblioteka) èine temeljne stubove za obuku feqiha (doktora prava), muftija, imama, hatiba i muderrisa. No, da bi se došlo do bilo koje od spomenutih profesija, moralo se proæi kroz striktnu proceduru uèenja i vježbanja. Morala se dobiti dozvola el-idžaza od određenog uèitelja ili od priznate institucije, kao što je medresa. U vezi s tim, zanimljivo je Maqdisijevo zapažanje u kojem on kaže: Mnogo prije nego što se licentia docendi (dozvola za pouèavanje) pojavila na srednjovjekovnom kršæanskom univerzitetu, to je veæ bilo razvijeno u islamu, s istim znaèenjem, izraženo na arapskom, rijeè po rijeè: idžazet et-tedris, el-idžaze bi't-tedris, 'the license to teach' (licencija za pouèavanje). Tako se može reæi da je doktorat prošao kroz tri povijesna razdoblja od srednjovjekovnog do modernog doba, pod tri glavna obilježja: (1) klasièno islamsko-arapsko idžazet et-tedris; (2) srednjovjekovno kršæansko-latinsko licentia docendi; (3) moderni doktorat. U svom prvom i treæem razdoblju, ova licencija ili dozvola imala je iste bitne atribute; dok je u srednjem razdoblju, u kršæansko-latinskom srednjem vijeku, bila podvrgnuta modifikacijama koje su zahtjevali uvjeti tog novog okruženja. Moderni doktorat ukljuèuje ne samo potvrdu kompetencije kandidata za doktorat u datom polju znanja. Kompetencija je uvijek pretpostavljala i sposobnost da se predaje u bilo kojoj intelektualnoj kulturi koja je vrijedna tog imena. Također, to pretpostavlja i pravo doktora nauka da istražuje i objavljuje svoje nauène nalaze kako u školi tako i u javnom životu. To se pravo naziva „akademska sloboda", koje je zasnovano na autoritetu pouèavanja, a koje se na srednjovjekovnom latinskom zvalo magisterium.

Eto zašto Europa ima dug prema islamu - islam ju je potaknuo na nauku i osnažio je kulturom, kao "riznicom korisnog znanja".Eto zašto Europa mora imati na umu, kao što je Miroslav Krleža podsjeæa, da su „neke najstarije škole ipak djelovale u Bosni, pa kad slavimo nastajenje univerziteta oko isusovaèkih školskih ustanova u Zagrebu, zašto bismo zaboravljali bosanske medrese koje su mnogo starije". Eto zašto je važno da smo danas ovdje u Mostaru povodom 450. godišnjice Karaðozbegove medrese - da se sjetimo naših slavnih predaka, koji su ovdje podizali džamije, medrese i biblioteke, koje su odredile "naèin našeg mišljenja, osjeæanja i vjerovanja". Jer, kao što nas podsjeæa Mustafa Æeman: Grad Mostar je do druge polovine XVII stoljeæa doživio takav privredni i kulturni razvoj da u tom periodu prema raspoloživim podacima u gradu Mostaru djeluju dvije javne biblioteke (XVI stoljeæe) koje su osnovali Muhamed-beg Karadoz-beg i Derviš-paša Bajezidagiæ, pjesnik i carski savjetnik. Turski putopisac Evlija Èelebi u svome putopisu spominje da je za vrijeme njegova boravka u Mostaru bilo sagrađeno 46 džamija. U istom periodu su sagrađene tri medrese (škole II. stupnja) i to Æejvan-begova (1558), Muhameda Karadoz-bega (1570), i medresa Derviš-paše Bajezidagiæa (1599). U XVII stoljeæu su sagrađene medrese Roznamedži Ibrahim ef. (1602), Hadži Balije (1612), Koski Mehmed-paše (1620), Hadži Velije (1648), Ahmedage Mostarca (1654) i Hadži Ismail ef. (oko 1680). U istom periodu se spominje i medresa Kizlarage. Turski putopisac Evlija Èelebi u svome putopisu (Seyahatnama, Cilt V), spominje i djelovanje visokoškolske ustanove u Mostaru Darul-hadisa (Dar al-Hadis) poznate kao Buka medrese, koje su postojale osim Mostara u Nevesinju, Hlivnu, Banja Luci i Sarajevu. Pored medresa, džamije su u Mostaru sagradili Muhamed-beg Karadoz-beg, Mehmed-paša Koski, Nasuh-aga Vuèijakoviæ, Æejvan Æehaja, Ibrahimaga Šariæ, Ibrahim ef. Roznamedži, Jahja Hodža Kjose, Hadži Hasan Sevri, Salih Išèerliæ (Tabaèica), Hadži Memija, Hadži Ahmedaga Lakišiæ, Derviš-paša Bajezidagiæ, Sinan-paša, Hadži Balija, Husein Havadže, Mehmed Æehaja, Nezirata (Spile), Hafiz Havadže, Ali Havadže i Tere Jahja. Pored džamija spominje se i sedam mesdžida. Kako smo naveli, pored medresa spominje se i veliki broj mekteba (osnovnih škola). U istom periodu su sagrađene dvije bolnice, jedna musafirhana (gostinska kuæa), sahat-kula, apoteka, pet hanova, imareti, karavan saraj, muvekithane, dva hamama, viši broj èesama i pet šedrvana, zatim tekije i druge institucije . . .Grad Mostar veæ u XVI stoljeæu je opjevan od svojih pjesnika, pa tako susreæemo u XVI i XVII stoljeæu dvadeset i devet pjesnika. Mostarski stari most su opjevali Medžazi Šani i Tabi Mostari . . . Veliki pjesnik na turskom i perzijskom jeziku Derviš-paša Bajezidagiæ, carski savjetnik, (ovako) je opjevao grad Mostar, kako prenosi Safvetbeg

Bašagiæ:

To je gnijezdo slavnijeh junaka I na peru i na bojnom maèu Ko od vazda i sada iz njega S dana na dan velikani skaèu U XVI i XVII stoljeæu (Mostaru je imao svoju vrhunsku ulemo koja se bavila nauènim disciplinama kao što su: ahlak (etika), akaid (dogmatika), astronomija, bibliografija, disputacija, dove (dua), epistolografija, eshatologija, fikh (pravo), filozofija, geografija, gramatika, hadis, higijena, književnost, Kur'an, leksikografija, mantik (logika), matematika, medicina, menakib (biografije), metrika (arud), pedagogija, politika, povijest, retorika, semantika, stilistika, tedževid (pravila o uèenju Kur'ana), tefsir (komentar Kur'ana), tesavvuf (misticizam) i veterina. Mnogo je velikih povijesnih imena na koja Mostar ima pravo da bude ponosan, ali ime Zaima Hadži Muhamed-bega poznatog kao Karaðoz-beg danas zaslužuje naše posebno poštovanje. Ne samo zato što je prije èetiri o pol stoljeæa uzdigao Mostar svojom džamijom, medresom i bibliotekom, veæ i zato što je pod njegovim nadzorom podignut Stari most - svjetski simbol kulture. Ali ne samo to, Karaðoz-beg nam je ostavio svoju dušu, kao trajno dobro za našu kulturu kad je u svojoj vakufnami zapisao: Ovozemni svijet je samo put za smrt i poprište nevolja, putovanje na kojem se niko neæe zadržati duže, a niti æe na njemu iko doæi do svake (svoje) želje; ovozemne slasti su štetne, a njihov broj i narav s nestalni; privlaène strane ovoga svijeta su prolazne, a promjene u njemu su svakodnevne; za imetkom ne teži niko osim nesvjesna èovjeka, a za položajem niko osim neznalica; . . . sretan je i na pravom putu (jedino) onaj koji saèuva (nešto) danas za svoje sutra prije nego stvar ispusti iz svojih ruku i da je razborit samo onaj koji uoèi da on nema ništa od ovozemaljskog života, jer što èovjek pojede, to uništi, a što obuèe, to pohaba, a što da u dobrotvorne svrhe, to ga ovjekovjeèi.

Naravno, jedina svrha od znanja prošlosti je da nas osposobi za sadašnjost. Nema veæe štete za mlade umove od toga da im se obezvrjeđuje sadašnjost. Sadašnjost je cjelina prošlosti i buduænosti. Jedno doba nije ništa manje prošlost od prije èetiri stotine godina od doba od prije hiljadu godina. Doba Gazi Husrev-bega i Kraðoz-bega nije ništa manje prošlost od doba Ebu Hanife i Maturidije. Niti je doba hercegovaèkog Karaðoz-bega iz šesnaestog stoljeæa ništa manje moderno od doba engleskog Whiteheada (Vajtheda) Alfreda iz dvadesetog stoljeæa u zahtjevu da se, u Karaðozbegovoj medresi ima „predavati, uopæe, svakom ko doðe (da sluša) neki predmet iz korisnih nauka koje nalaze svoju primjenu u životu (el-ulum el-nafia'a el-mustamala)..." i Vajthedovog uvjerenja da je „edukacija stjecanje umjeæa za korisnu upotrebu znanja" (Education is the acqisition of the art of utilisation of konowledge). Ako nam još uvijek nije dovoljno jasno zašto su Gazi Husrev-beg u Sarajevu i Karaðoz-beg u Mostaru utemeljili svoje medrese na religijskim premisama islama, korisno je da èujemo ovo Vajthedovo zapažanje: „Bit edukacije je u tome da je ona religiozna. Molim vas, šta je religiozna edukacija? Religiozna edukacija je - nastavlja Vajthed - edukacija koja ukljuèuje dužnost i poštovanje. Dužnost nastaje iz naše potencijalne kontrole nad tokom događaja. Gdje dostignuto znanje može promijeniti stvar, neznanje je grijeh. A osnova poštovanja je percepcija da sadašnjost u sebi sadrži kompletnu sumu egzistencije, nazad i naprijed, taj cjeloviti opseg vremena, a to je vjeænost". Eto u tome je tajna trajnosti naših medresa - dužnost prema Bogu i èovjeku te poštovanje života i vremena. U tome je i tajna naše kulture, kao „miraz kojeg svi pojedinaèno i zajedno naslјeđujemo od naših predaka", koji su znali šta im je dužnost i šta im je poštovanje.Gdje smo mi danas u odnosu na ove dvije vrijednosti - dužnost prema drugom i poštovanje prema svom životu? Jesmo li zaboravili svoju dužnost prema Boga, pa tako i prema èovjeku? Jesmo li izgubili poštovanje prema sebi, pa tako i prema drugima? Ko smo mi danas? Èiji smo mi? Gdje nam je pamat? Gdje nam je srce? Gdje nam je duša? Koja su to „naèela koja svaki od nas mora znati ili vjerovati kako bi radio na naèin koji je prihvatljiv za cijelu našu zajednicu"? Kod koga tražimo utoèište? Kod onih koji su nas ubijali ili kod onih koji su nas branili? Koja nam je tradicija važnija - ona što nas je decenijama otuđivala od naše vjere i kulture ili ona koja nas je vjekovima odgajala da budemo vjerni Bogu i svom narodu? Da li je naš uspjeh na ovome svijetu u mitu i korupciji? U kriminalu? Da li je naš spas na drugome svijetu u laži i klevti? Gdje je naš duh međusobnog poštovanja? Jesmo li ga izgubili ili su nam ga oteli? Ako smo ga izgubili, imamo li želje da ga poènemo tražiti? Ako su nam ga oteli, imamo li hrabrosti da ga vratimo? Gdje je kraj samoponižavanju nekih između nas koji su nesposobni da se nose za izazovima našeg vremena? Dokle æe trajati javna mržnja prema našoj vjeri i kulturi onih koji, pak, zaboravljaju da se religijsko strpljenje ne može potrošiti? Dokle æe nas uznemiravati asimilirani pojedinci koji u svojoj samo-mržnji (self-hatred) postaju sve više agresivni i netolerantni prema našoj vjeri i kulturi? Èija su naša djeca? Ko æe našu djecu odgajati - oni koji nemaju osjeæanja za njohovu vjeru i kulturu ili oni kojima ih njihovi roditelji žele povjeriti? Dokle æe nam tumaèiti našu vjeru oni koji nam osporavaju osnovna vjerska prava? To æe tako biti sve dotle dok mi sami ne shvatimo i prihvatimo vrijednosti koje su nam u amanet ostavili veliki Zaim Hadži Muhamed-beg Karaðoz-beg ovdje u Mostaru, Gazi Husrev-beg u Sarajevu, Behram-beg u Tuzli, Elèi Ibrahim-paša u Travniku, Džemaluddin Èauševiæ u Cazinu, Isa-beg u Novom Pazaru, Osman ef. Redživiæ u Èajangradu te dr. Ahmed Smajloviæ u Zagrebu da našu djecu odgajaju i obrazuju oni iza kojih stoji kultura, koja se može ravnati sa svjetskim kulturama jer, ponovo nas podsjeæa Miroslav Krleža: - Neka oprosti gospođa Europa, ona nema spomenike kulture... Neka oprosti gospođa Europe samo Bosna ima spomenike. Steæke. Šta je steæak? Olièenje gorštaka Bosanca! Šta radi Bosanac na steæaku? Stoji uspravno! Digao glavu, digao ruku! Ali nigdje, nigdje, nikad, niko nije pronašao steæak na kome Bosanac kleæi ili moli. Na kome je prikazan kao sužanj...

Tako je, Bosanac se nikog osim Boga ne boji. Tako je, ni muftija mostarski Sejid Smajkiæ se nikog osim Boga ne boji i zato mi dozvolite da prvo njemu èestitam 450. godišnjicu Karaðoz-begove medrese u Mostaru, kao i direktoru Tinjaku, svim nastavnicima i muderrisima Karaðoz-begove medrese, svim Mostarcima i Hercegovcima, kao i da se zahvalim svim onima koji su na bilo koji naèin pridonijeli da se Karaðoz-begova medresa vrati svojoj namjeni, a to je da èuva i razvija vjeru i kulturu, kao „naèin mišljenja, osjeæanja i vjerovanja" našeg naroda. Bože Sveznajuæi, pouèi nas da budemo vjerni Tebi i svom narodu uvijek i na svakom mjestu! Bože Svemoguæi, osnaži nas u

našoj namjeri da budemo ujedinjeni na putu zajednièkog uspjeha na ovome svijetu i spasa na drugome svijetu!Bože Milostivi, nemoj nas kušati u onome u èemu ne možemo postiæi Tvoj rizaluk! Amin!